

- Тернопіль, 26 березня 2004 р.). – Тернопіль: Вид-во ТДПУ, 2004. – С. 6–17.
2. Національна доктрина розвитку освіти затверджена Указом Президента України № 347/2002 р. : за станом на 17 квітня 2002 року [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
 3. Кисіль М. В. Вимоги до вищої освіти в контексті формування інноваційно-інформаційного суспільства / М. В. Кисіль // Прикарпатський вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Думка / гол. ред. В. М. Мойсишин.– Івано-Франківськ: Вид-во ПНУ імені В. Стефаника, 2010– Вип. 3 (11). – С. 41–50.
 4. Спірін О. М. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів інформатики за кредитно-модульною системою : монографія / Спірін О. М.; за наук. ред. акад. М. І. Жалдака. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 300 с.

УДК 378 : [37.011.31 : 37.041]

С.М. Хатунцева

САМООСВІТА В СТРУКТУРІ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ

Анотація. У статті проаналізовано сучасний стан науково-теоретичного вивчення проблеми самоосвіти. Досліджено сутність самоосвіти вчителя як компонента самовдосконалення. Встановлено, що науковці підходять до вивчення проблеми самоосвіти з різних позицій: як до процесу індивідуального пізнання світу, засобу самореалізації суб'єкта в пізнавальній діяльності; як до цілеспрямованої самостійної діяльності педагога; як до організації самоосвітнього читання; як до інструменту підвищення знань, умінь, навичок, потрібних для виконання професійних обов'язків; як до перекаліфікації спеціалістів та як до засобу професійно-посадового росту. Відзначено вплив мотиваційного та емоційного компонентів на процес самоосвіти вчителя.

Ключові слова: самовдосконалення, самоосвіта, самоосвіта вчителя, потреба у самоосвіті, мотивація.

Khatuntseva S. Self-education in the structure of teacher's self-improvement.

This paper examines the current state of scientific and theoretical study of the problem of self-education. The essence of teacher's self-education as a component of self-improvement has been studied. It has been found out that scientists have different approaches to the study of the problem of self-education: as a process of individual knowledge of the world, a means of self-realization in the cognitive activity of the subject; as purposeful self-ruling activity of a teacher; as a self-education of reading; as a tool to enhance the knowledge and skills required for the performance of professional duties; as retraining of specialists and as a means of professional and official growth.

It has been emphasized that self-education occurs in response to the need for knowledge. A person brings new ideas and proposals and on his own initiative tries to satisfy the need for elimination of lack of knowledge. The action to meet such need involves persistence, activity, vitality and purposefulness of the individual. The author focuses attention that the self-education implies a deliberate systematic activity of the individual. The attention is paid to a number of laws of the process of self-education. It has been found that actualization of a personal moment in education is seen in the fact that personality creates himself, recognizing the reality of his own subjective feelings and using self-education as a tool for self-improvement.

The author states that difficulties in meeting the cognitive needs and interests are a form of pedagogical barrier. It has been proved the expediency of artificial creation of pedagogical barrier (difficulties in meeting the cognitive needs and interests) to overcome it in the educational process that will contribute to future teachers' readiness for self-education and self-improvement as a whole.

It has been found that self-education is colored with creative nature of the activity. The positive motivating activity of an individual that is related to self-regulation of a body is an integral part of cognitive activity. Self-education is a type of such teacher's activity and involves purposefulness, considerable willpower, self-control.

The influence of motivational and emotional components on the process of teacher's self-education has been defined.

Keywords: self-improvement, self-education, teacher's self-education, need in self-education, self-development, motivation.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблема самоосвіти як компонента самовдосконалення вчителя є назрілою. Ураховання вимог ринку праці до компетентностей фахівців вимагає перегляду наукових поглядів на проблему самовдосконалення вчителя. На тлі глобальних трансформацій в світі загострюється проблема підготовки висококваліфікованого конкурентоспроможного педагога. Забезпечення працевлаштування випускників вищих навчальних закладів на європейському ринку праці вимагає формування професіонала, здатного до самовдосконалення впродовж усього життя. Питання неперервної освіти пов'язані з діяльністю вчителя. Сучасний період характеризується швидким оновленням інформаційних, інженерних технологій, зміною технічного обладнання, швидким старінням "освітнього капіталу", що потребує від педагога професійного самовдосконалення. Бурхливий розвиток всіх сфер виробництва ініціює зміни у системі вищої освіти, спрямовані на підготовку таких фахівців, які б постійно оновлювали свої знання. Високий професійний статус, рейтингова позиція вчителя залежать від багатьох факторів, зокрема від результатів професійної діяльності педагога в системі неперервної освіти. Вища школа покликана підготувати такого педагога, головною ознакою якого є готовність до самовдосконалення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема свідомої і систематичної роботи над собою з метою вдосконалення завжди привертала увагу дослідників. Витоки досліджень самоосвіти знаходимо в працях Дж. Беллєрса, Я. Коменського, І. Песталоцци, Ж.-Ж. Руссо, В. Трєнцдорфа та інших видатних мислителів того часу, які звертали увагу на значущість самоосвіти у житті людини і суспільства. З позицій індивідуалізації та самостійного

систематичного навчання підходить до вивчення проблеми самоосвіти М. Рубакін. А. Айзенберг розглядає самоосвіту як самостійне читання, вибір літератури. Бібліограф зазначає, що самоосвіта є гнучкою та індивідуалізованою, не передбачає регламентації об'єму навчального матеріалу. Разом з тим, А. Айзенберг зауважує, що самоосвіта може розвиватися при наявності: по-перше, потреби у самоосвіті як домінуючого чинника самостійного засвоєння знань; по-друге, певної ситуації для усунення визначеного незадоволення вимог особи. П. Підкасистий підходить до вивчення самоосвіти з позицій неперервного процесу росту й розвитку знань й вдосконалення методів пізнання як основи сформованої у людини потреби в знаннях. З точки зору найбільш динамічної форми підвищення рівня кваліфікації спеціаліста тлумачать самоосвіту Т. Браже, Ю. Кулєткін, В. Котляр, Г. Сухобська. Як складову самовиховання, самовдосконалення та саморозвитку розглядають самоосвіту І. Котова, В. Слободчиков. Обґрунтування природи самоосвіти особистості висвітлено в роботах Г. Батишєва, М. Кагана, Л. Ніколова, П. Смірнова, Г. Щєдровицького та інших. Аналіз наукових джерел засвідчив, що проблема підготовки майбутнього вчителя є однією з основних у теорії та практиці професійної освіти (Н. Волкова, С. Гончаренко, В. Гриньова, В. Давидов, В. Ковальчук, В. Краєвський, О. Любашенко, Р. Скульський); вона пов'язана з його самовдосконаленням (Т. Вайніленко, О. Ігнатюк, С. Мартиненко, С. Сисоєва, Н. Чернігівська, М. Чобітько). Розвиток ідей про самоосвіту вчителя відображено в роботах О. Абдуліної, С. Вершловського, Т. Воронової, М. Ніколаєва, Н. Косенко. Громадсько-політична та культурно-освітницька діяльність видатних вчених, які приділяли велику увагу

самоосвіті досліджена в роботах В. Волошиної, Л. Гонюкової, Г. Груць, В. Дурдуківського, С. Єгорова, І. Кучинської, Ф. Науменко, О. Самойленко. Працями О. Галуса, Н. Сидорчук, Л. Шапошнікової доведено, що вітчизняні педагоги підготували підґрунтя для формування теоретичних основ самоосвіти, а також умов її практичної реалізації. Вченими розроблені історичні й соціальні аспекти самоосвіти (Л. Айзенберг, Г. Закіров), шляхи та засоби формування потреби у самовдосконаленні (В. Андреев, В. Зав'ялова, Г. Закіров, Л. Земська, Л. Колеснік), сутність, особливості й функції самоосвіти, її роль у професійній діяльності (Ю. Азаров, Т. Воронова, Д. Гришин).

Проблему формування вмінь та навичок самоосвітньої діяльності висвітлено в роботах Г. Гусєва, І. Колбаско. Розвиток педагогічних технологій відображено в дослідженні Д. Матросо. Питанням підготовки майбутнього вчителя до педагогічного самовиховання присвячено праці І. Алексашинної, Т. Воронової, С. Іванової, І. Шиманович. Шляхи формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної самоосвіти досліджено в дисертаціях Г. Гусєва, І. Наумченко, Б. Райського. Проблему особистісного та професійного розвитку вчителя в системі педагогічної майстерності та творчості обґрунтовано в дослідженнях Н. Гузій, В. Кан-Калика, Ю. Кулюткіна, М. Лазарева, Л. Мітіної, С. Сисєвої, Т. Сущенко та інших.

Невирішена частина проблеми. Незважаючи на велику кількість робіт, присвячених вивченню проблеми самовдосконалення, залишається не визначеною сутність самоосвіти як компонента самовдосконалення вчителя. Залишаються невичерпаними резерви індивідуалізації в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя.

Таким чином, **метою** даної роботи є дослідження сутності самоосвіти вчителя як компонента самовдосконалення.

Основними завданнями є такі:

1) здійснити аналіз науково-теоретичного підґрунтя проблеми самоосвіти;

2) охарактеризувати сутність самоосвіти вчителя як компонента самовдосконалення.

Основний матеріал і результати дослідження. Перше системне дослідження історії розвитку ідей про самоосвіту в Україні у XIX - на початку XX ст. в історико-педагогічному та соціально-педагогічному аспектах здійснено Л. Шапошніковою. Дослідницею конкретизовано сутність поняття "самоосвіта", виявлено основні тенденції розвитку самоосвіти учнів у вітчизняній педагогіці кінця XIX - початку XX ст., охарактеризовано основні етапи еволюції ідей щодо організації самоосвіти учнів у вітчизняній педагогіці, визначено базові рівні самоосвіти (інституційний, позаінституційний, оказіональний). Л. Шапошнікова зауважує: по-перше, існує три етапи розвитку ідей про самоосвіту (фрагментарних наукових знань про самоосвіту, створення перших наукових теорій самоосвіти, самоосвітніх концепцій); по-друге, існують історичні особливості самоосвітньої діяльності та її основні завдання (поширення знань та підвищення освітньо-культурного рівня населення, розумове виховання та формування навичок самоосвіти, самовиховання та саморозвиток з метою подальшої самореалізації особистості) [11].

Філософське дослідження вказує на тенденції домінування самоосвіти як засобу освітньої діяльності, системостворюючого чинника професійного середовища. Вчені наголошують, що явище самоосвіти впливає на становлення та розвиток загальної культури як особистості так і суспільства в цілому. О. Бурлука розкриває інформаційно-забезпечувальну природу даного явища (письмову, природну, соціокультурну). Актуалізацію особистісного моменту в освіті, перенесення акценту на самоосвітню діяльність авторка вбачає в тому, що

особистість самостійно формує себе, використовуючи самоосвіту як інструмент самореалізації, самоактуалізації, самовдосконалення. О. Бурлука визначає самоосвіту як специфічну діяльність, яка вільно здійснюється, забезпечує інформацією, знаннями інші види діяльності, а також як форму задоволення пізнавальних потреб, інтересів, що необхідна для удосконалення освітнього потенціалу, професійного рівня та загальної культури, джерелом якої є протиріччя між необхідністю діяльності і відсутністю інформації про об'єкт, предмет діяльності [1]. З точки зору дослідниці змістом самоосвіти особистості є цілісний комплекс процесів і засобів формування особистості, задоволення її різноманітних пізнавальних і духовних потреб, розкриття і розвитку задатків і можливостей. Самоосвіта є специфічним інформаційно-забезпечувальним видом діяльності і має багато форм прояву: як технологія роботи з різноманітними текстами, система відновлення, розширення і поглиблення раніше отриманих знань, засіб вторинної соціалізації, індивідуалізації, саморозвитку, самоконструювання, самовдосконалення і самореалізації особистості, вважає авторка. Також цікавою в контексті нашого дослідження є думка О. Бурлуки про те, що стає базовою індивідоцентрична стратегія, яка орієнтована на розвиток індивідуальних можливостей у процесі праці і суспільної перебудови, підйому загальної культури особистості. Відтак, самоосвіта тісно пов'язана з ідеями індивідуалізації навчання. Дослідницею доведено, що самоосвіта особистості – це інформаційно-забезпечувальна діяльність, яка здійснюється шляхом придбання (засвоєння), накопичення, упорядкування, систематизації і відновлення знань з метою задоволення пізнавальних потреб особистості для здійснення різноманітних видів діяльності. Не можна не погодитися з тим, що самоосвіта особистості детермінована соціально-економічними чинниками, характером і змістом праці, творчим і інтелектуальним потенціалом особистості. Спонукальними силами самоосвіти виступають професійно-трудова, матеріальні, соціально-статусні і духовні інтереси особистості. Підтримуємо думку науковця: по-перше, в тому, що сутність самоосвіти полягає у прийомах, методах, засобах одержання, опрацювання, систематизації, відновлення і використання інформації, знань, вона пов'язана з процедурами самопізнання, самоаналізу, самооцінки, саморегуляції і самореалізації; по-друге, в тому, що самоосвіта є цілісним комплексом процесів і засобів формування особистості, задоволення її всебічних пізнавальних і духовних потреб, розкриття і розвитку її задатків, можливостей; по-третє, в тому, що самоосвіта є специфічним інформаційно-забезпечувальним видом діяльності, технологією роботи з різноманітного роду текстами, системою відновлення, розширення і поглиблення раніше отриманих знань, засобом вторинної соціалізації, індивідуалізації, саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації і самоконструювання особистості; по-четверте, в тому, що роль самоосвіти в житті особистості і суспільства визначається властивими їй соціальними функціями (загальноосвітньої і професійної підготовки, загальнокультурного розвитку, оптимальної організації вільного часу, адаптивну, компенсаторну, амортизаційну, терапевтичну і функцію навчання принципам і навичкам самоосвітньої діяльності), що реалізуються в їх єдності і дозволяють оптимально вирішувати перспективні, довгострокові та короткострокові, ситуаційні й одиничні суспільно й індивідуально значимі завдання [1].

Дисертація Н. Чернігівської розкриває проблеми підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до самоосвітньої діяльності. Дослідниця визначає самоосвітню діяльність як поєднання особистісно-професійного становлення майбутнього педагога, здатного до самоконтролю і самовдосконалення із пізнавальною активністю і самостійною роботою. Дисертантка виокремлює такі сутнісні компоненти самоосвітньої

діяльності майбутнього вчителя (мотиваційний, когнітивний, операційний, рефлексивний). Самоосвітня діяльність майбутнього вчителя, зазначає авторка, є складовою професійної підготовки та фахової діяльності, піддруктя якої є саморозвиток, самоаналіз, перебування на позиції суб'єкта навчання, що характеризується сукупністю знань, умінь і навичок, позитивним ставленням до самоосвітньої діяльності та її результатів, самостійністю здобуття нової інформації, критичною оцінкою педагогічних явищ і фактів. Готовність майбутнього вчителя до самоосвітньої діяльності в контексті свого дослідження, Н. Чернігівська визначає як результат професійної підготовки, що включає освітні потреби і реалізується шляхом організованої освіти, яка перетворюється в цілеспрямовану самостійну роботу, вміння здійснювати вмотивовану пізнавальну діяльність, реалізувати набуті знання та навички на практиці. На основі змістових показників самоосвітньої діяльності (мотиваційний, когнітивний, операційний, змістовий), дослідниця виокремлює критерії (розвиток особистісної мотивації, вміння прогнозувати і визначати способи досягнення мети, здатність керувати самоосвітою, самовихованням, самостійно здобувати навчальну інформацію, здійснювати самоконтроль), показники та рівні (високий, достатній, середній, низький) готовності майбутнього вчителя до самоосвітньої діяльності. Науковець зауважує, що високий рівень характеризується розвитком особистісної мотивації, вмінням прогнозувати і визначати способи досягнення мети, здатністю керувати самоосвітою, самовихованням і здійснювати самоконтроль. Зроблено акцент на тому, що на достатньому рівні студент відчуває потребу в самоосвіті, вміє самостійно працювати з основними джерелами інформації, організувати свою діяльність; розуміє сутність самоосвіти, але потребує допомоги викладача. Результати дослідження дозволяють науковцю стверджувати, що середній рівень передбачає зовнішню мотивацію студента: розуміє зв'язок самоосвітньої діяльності з особистими професійними інтересами, але неповною мірою прогнозує способи досягнення мети, нечітко розуміє потребу в самоосвіті, потребує допомоги педагога. Низький рівень Н. Чернігівська характеризує стихійними мотивами самоосвітньої діяльності, ізольованими і несистематизованими знаннями та вміннями, пояснює, що студент не вміє працювати самостійно і потребує підтримки викладача. Обґрунтовуючи зміст, форми і методи процесу підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до самоосвітньої діяльності, дослідниця спирається на ідеї якісного особистісно професійного зростання студента, формування суб'єкт-суб'єктної взаємодії, вироблення на цій основі пізнавальної активності та мотиваційної готовності до самоосвітньої діяльності. Дослідниця наголошує, що ефективними організаційними формами є практичні та індивідуальні заняття, консультації, робота в групах і парах, "круглі столи", дискусії, ділові ігри, проекти, індивідуальні науково-дослідницькі завдання. Серед методів формування самоосвітньої діяльності обрано розвиток інтересу, стимулювання та мотивацію обов'язку і відповідальності у самостійній діяльності, контроль усної відповіді та письмового завдання, самоконтроль і взаємоконтроль. Як зауважує, Н. Чернігівська формування у студентів стійкої мотивації до самоосвітньої діяльності уможливило поєднання їх самостійної роботи (як під керівництвом викладача так і без його втручання), адаптивних (діяльність за розробленим алгоритмом), трансформувальних (поелементного засвоєння досвіду творчої діяльності, окремих її етапів) методів та засобів активного формування (мотивація та розвиток самоосвітньої діяльності, пошук нових підходів до розв'язання завдань) [10].

Погоджуємося з думкою вчених про те, що самоосвіта тісно пов'язана з самовихованням та саморозвитком. Так О. Кочетов вважає, що самоосвіта є складовою самовиховання і одночасно практичною основою і гарантом саморозвитку [6]. Інші вчені, використовуючи технологічний підхід, характеризують самоосвіту як оволодіння знаннями за ініціативою особистості по відношенню до предмета занять, об'єму та джерел пізнання, встановлення тривалості та часу проведення занять, вибору форм задоволення пізнавальних потреб та інтересів [8]. Цікавим є погляд польського вченого на проблему самоосвіти: В. Оконь вважає, що оптимального рівня самоосвіти досягає тоді, коли вона перероджується на постійну потребу людини, стає підставою для освіти особистості протягом життя, основою її поведінки та способу життя. Автор наголошує, що самоосвіта є фактором якісних свідомих перетворень особистості й самореалізації власної індивідуальності [7].

Отже, самоосвіта відбувається у відповідь на потребу в знаннях. Особистість висуває нові ідеї, пропозиції, за власною ініціативою намагається задовольнити потребу в ліквідації браку знань. Діяльність по задоволенню такої потреби передбачає заповзятливість, активність, енергійність та цілеспрямованість особистості.

Зосередимось на тому, що самоосвіта передбачає цілеспрямовану систематичну діяльність особистості. Так А. Громцева визначаючи самоосвіту як цілеспрямовану, систематичну пізнавальну діяльність, зауважує: така діяльність скерована особистістю і слугує для вдосконалення її освіти; така діяльність є неперервним продовженням загальної й професійної освіти, завдяки якій актуалізується й розширюється спектр знань, заповнюються прогалини у духовному розвитку людини [4].

Необхідно звернути увагу на низку закономірностей процесу самоосвіти. Зокрема Б. Райський вказує на особливості прагнення до самоосвіти. Вчений наголошує: по-перше, прагнення до самоосвіти пов'язане з рівнем морального і розумового розвитку, освіченості та виробничої кваліфікації людини і розвивається по мірі розширення взаємодії і поглиблення взаємозв'язку особистості з навколишнім середовищем і підвищенням суспільної активності людини; по-друге, прагнення до самоосвіти зростає по мірі задоволення пізнавальних потреб та інтересів особистості шляхом самоосвітньої діяльності; по-третє, прагнення до самоосвіти спирається на наявність у людини самоосвітніх умінь, що стимулює їх вдосконалення; по-четверте, прагнення до самоосвіти знаходиться в прямій залежності від умов пізнавальної діяльності людини; по-п'яте, виникнення непереборних труднощів у задоволенні пізнавальних потреб і інтересів, а також не доведення до кінця самоосвітньої діяльності, викликає загасання прагнення до самоосвіти [8, С. 10-15]. Остання закономірність має прояв тоді, коли виникають саме непереборні труднощі. Вважаємо, що труднощі у задоволенні пізнавальних потреб та інтересів є різновидом педагогічного бар'єру. І. Глазкова, враховуючи бінарну сутність поняття «педагогічний бар'єр» наголошує, що останній з одного боку перешкоджає, стримує, знижує ефективність і успішність педагогічного процесу, а тому потребує запобігання, а з іншого – стимулює, спонукає, підвищує ефективність діяльності суб'єктів педагогічного процесу шляхом його подолання. Дослідниця зауважує, що педагогічний бар'єр, за умови його ефективного подолання, забезпечує єдність розвитку пізнавальних і емоційних процесів [3]. Це зумовлює доцільність штучного створення педагогічного бар'єру (труднощі у задоволенні пізнавальних потреб та інтересів) з метою його подальшого подолання в педагогічному процесі, що сприятиме формуванню у майбутніх учителів готовності до самоосвіти та самовдосконалення в цілому.

Погоджуємося з О. Ганченко, який вважає, що, феномен самоосвіти необхідно розглядати з різних позицій: з одного боку, все людське життя є джерелом постійного саморозвитку та самоосвіти; з іншого боку, самоосвіта є спеціально організованою, самодіяльною, систематичною пізнавальною діяльністю, спрямованою на досягнення певних особистісно або суспільно значущих освітніх цілей: задоволення пізнавальних інтересів, загальнокультурних і професійних запитів та підвищення кваліфікації [2]. У першому випадку, на наш погляд, ці поняття отождожуються, в другому – самоосвіта виступає як розумове і світоглядне самовиховання, яке передбачає систему норм і принципів поведінки людини у ставленні один до одного і до суспільства.

Самоосвіта забарвлена творчим характером діяльності. В процесі самоосвіти людина саморозвивається та самозмінюється, утворюючи при цьому духовні та матеріальні цінності, що мають як об'єктивну так і суб'єктивну значущість (К. Абульханова-Славська, Н. Брагіна, П. Підкасистий, Т. Сущенко).

Цілоком погоджуємось з М. Солдатенко, який пояснює, що людина за своєю природою є самоорганізуючою системою, здатною до самоуправління своїм навчанням та розвитком. Студент постає як суб'єкт свого навчання й розвитку, а викладач допомагає йому в процесі самоосвіти. Сутність самоосвіти, зауважує вчений, полягає у свідомій самоорганізації процесу засвоєння нових знань і набуття певних навичок. Самоосвіта сприяє розвитку й удосконаленню рис, здібностей, умінь особистості використовувати методи самовиховання, самоосвіти та саморозвитку. Також погоджуємось з дослідником в тому, що ефективність самоосвіти залежить від комплексу умов, однією з яких є стійка мотивація, тобто система мотивів, що визначає конкретні форми діяльності й поведінки людини [9]. Вважаємо, що необхідно звернути увагу й на емоційну компоненту, оскільки процеси виникнення мотивацій та емоцій тісно переплітаються між собою.

Невід'ємною складовою пізнавальної діяльності є позитивна мотиваційна активність особистості, що пов'язана з саморегуляцією організму. Самоосвіта є одним з видів такої діяльності педагога і передбачає цілеспрямованість, прояв значних волевих зусиль, саморегуляцію. Високий рівень саморегуляції (з зовнішнім контуром зворотного зв'язку) досягається завдяки цілеспрямованій поведінці особистості. Оскільки особистість є відкритою живою системою, що прагне до самозбереження та саморозвитку, виникає потреба у забезпеченні взаємозв'язку особистості та середовища, як джерела активності. Якщо виходити з визначення поведінки як форми життєдіяльності, що змінює імовірність та тривалість контакту з об'єктом задоволення наявної у організмі потреби, то все життя уявляється як безперервний ланцюг цілей і їх досягнень або невдач. Перетворення актуалізованої потреби зі спонукання до мети і складає зміст процесу мотивації цілеспрямованої поведінки особистості. Вищі (вторинні) мотивації, які набуваються протягом індивідуального життя хоч і будуються на основі генетично заданих потреб, значною мірою спираються на накопичений індивідуальний досвід. Сюди належать всі види мотивацій, які виникають за законом умовного рефлексу. Мотиваційне збудження, обумовлене переважною потребою організму, формує первинний осередок підвищеної збудженості, що має якості домінантного осередку. Завдяки йому швидко утворюються умовно-рефлекторні зв'язки з тими чи іншими факторами навколишнього середовища (вторинні осередки), які за своїм функціональним значенням можуть бути порівняні з ендогенними механізмами власне мотиваційного стану. З мотиваціями тісно пов'язані емоції. До цих пір не має чіткої думки про те, різняться ці два суб'єктивних стани організму або відображають різні

відтінки одного і того ж процесу. Емоційні суб'єктивні реакції людини на внутрішні та зовнішні подразнення мають прояв у вигляді задоволення або незадоволення певною діяльністю. Завдяки емоціям створюється емоційне забарвлення поточної поведінки, відбувається суб'єктивна оцінка ситуації. В емоціях наявне суб'єктивне, але нема ідеального, бо зовнішній світ відображається у вигляді не образів, а хвилювань суб'єктивних станів (Г.Шингаров). І. Бериташвілі вважає, що основою мотиваційної діяльності є емоційне збудження. Д. Біндра розвиває концепцію про спільність змісту мотивацій та емоцій. Не знайшовши різниці між цими явищами, він висуває концепцію "центрального мотиваційного стану", який виникає в результаті спонукальних зовнішніх та внутрішніх стимулів і формує вибіркочну увагу до певного класу спонукальних стимулів. П. Сімонов вважає, що емоції являють собою самостійний механізм, який відіграє специфічну роль в організації поведінки. А. Вальдман дотримується думки, що емоції індукуються переважно зовнішніми, а мотивації - внутрішніми стимулами. Мотиваційна поведінка має організований характер, а емоційна - неорганізований. Емоції мають психогенну природу, а мотивації - ендогенно-метаболичну. Емоція виникає на базі сильної мотивації, якщо існують труднощі в її задоволенні. Емоції відповідають такому зниженню рівня адаптивних можливостей організму, яке настає, коли мотивація є занадто сильною у порівнянні з реальними можливостями суб'єкта, вважає науковець [5]. Отже, в домінуючій мотивації як векторі поведінки наявне динамічне начало, оскільки з безліччю нових вражень відбувається безперервний відбір придатного і потрібного матеріалу. Одним із основних зовнішніх проявів мотивацій є цілеспрямована поведінка вчителя, спрямована на постійне збагачення знань, умінь та навичок. Таким чином, необхідними умовами для розвитку самоосвіти є досвід попередньої пізнавальної діяльності, наявність та вирішення пізнавальних задач, інтелектуальна та мотиваційна активність, емоційна компонента.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, аналіз науково-теоретичного підґрунтя проблеми самоосвіти засвідчив, що педагогічні дослідження вивчають процес самоосвіти, його сутність, умови, засоби розвитку особистості, шляхи та методи управління й самоуправління самоосвітньою діяльністю, рівні розвитку різноманітних психічних утворень, що формуються у індивіда в процесі самоосвіти. Дослідження праць сучасних науковців показали, що сутність самоосвіти розглядається багатоаспектно і має ряд характеристик та категорійних ознак як: діяльність для регулярного поповнення знань; процес засвоєння додаткових знань, який обумовлений внутрішніми мотивами; компонент системи освіти країни тощо.

Аналіз досліджень та публікацій доводить, що в сучасній науковій думці домінують дослідження, які висувають на перший план досвід вирішення студентом проблем, що виникли у відповідності до його особистісного вектору. Інформованість же того, хто навчається залишається на другому плані. Крім того, теоретичний пошук та аналіз існуючої практики професійної підготовки майбутнього вчителя у вищих навчальних закладах засвідчив, що становлення вчителя як професіонала у процесі вузівської підготовки здійснюється спираючись на особистісну гуманістичну парадигму. Актуалізація особистісного моменту в освіті вбачається в тому, що особистість самостійно формує себе, визнаючи реальність власних суб'єктивних почуттів і використовуючи самоосвіту як інструмент самовдосконалення. Науковий та соціальний прогрес залежить від підготовленості фахівця до самоосвіти й є водночас чинником особистісно-професійного зростання вчителя. Самоосвіта сприяє реалізації професійних потреб, формуванню реалістичних життєвих планів, відповідно до індивідуальних схильностей особистості.

Науковці підходять до вивчення проблеми самоосвіти з різних позицій: як до цілеспрямованої самостійної діяльності людини з вибору тематики, часу і засобів роботи; як до організації самоосвітнього читання і виявлення читацьких інтересів; як до виявлення обумовленості самоосвітньої діяльності в різних соціально-професійних групах суспільства; як до інструменту підвищення знань, умінь, навичок, потрібних для виконання професійних обов'язків; як до перекваліфікації спеціалістів в умовах соціально-економічних змін та як до засобу професійно-посадового росту; як до процесу індивідуального пізнання світу, засобу самореалізації суб'єкта в пізнавальній діяльності; як до результату культурно-історичного, соціального досвіду, пізнавальної, духовно-практичної діяльності суб'єкту самоосвіти і його зв'язку з об'єктом самоосвіти як носієм інформації; як до універсальної характеристики внутрішнього світу людини, її активного відношення до навколишнього середовища. Отже, професійна діяльність вчителя передбачає безперервну самоосвіту, яка є складовою професійного самовдосконалення.

Перспективи подальших розвідок цього напрямку вбачаємо в дослідженні проблеми готовності до самоосвіти майбутнього вчителя.

Список використаних джерел.

1. Бурлука О. В. Самоосвіта особистості як соціокультурне явище : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук : спец. 17.00.01 17.00.01 – "Теорія та історія культури" / О. В. Бурлука. – Харків : 2005. – 16 с.
2. Ганченко І. О. Развитие личности педагога в системе непрерывного профессионального самообразования : дисс. ... доктора пед. наук : 13.00.01. / Ганченко Игорь Олегович. – Краснодар, 2004. – 342 с.
3. Глазкова І. Я. Компетентність майбутнього вчителя у запобіганні та подоланні педагогічних бар'єрів: монографія / Ірина Яківна Глазкова. – Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2013. – 416 с.
4. Громцева А. К. Формирование у школьников готовности к самообразованию: учеб. пособ. [по спецкурсу для пед. ин-тов.] / Ангелина Константиновна Громцева. – М. : Просвещение, 1983. – 144 с.
5. Данилова Н. Н. Физиология высшей нервной деятельности : учебник / Н. Н. Данилова, А. Л. Крылова. – М. : Учебная литература, 1997. – 432 с.
6. Кочетов А. И. Педагогическая диагностика в школе / А. И. Кочетов, Я. Л. Коломинский, И. И. Прокопьев; [под ред. А. И. Кочетова]. – Минск : Народнаясвета, 1987. – 223 с.
7. Оконь В. Введение в общую дидактику / Винценты Оконь [пер. с пол. Л. Г. Кашкуевича, Н. Г. Горина]. – М. : Высшая школа, 1990. – 382 с.
8. Райский Б. Ф. О некоторых закономерностях процесса самообразования / Б. Ф. Райский // Формирование у учащихся стремления к самообразованию. – Волгоград : ВПИ, 1976 – С. 10 – 14.
9. Солдатенко М. М. Теория і практика самостійної пізнавальної діяльності : монографія / Микола Миколайович Солдатенко. – К. : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. – 198 с.
10. Чернігівська Н. С. Підготовка майбутнього вчителя іноземної мови до самоосвітньої діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – "Теорія і методика професійної освіти" / Н. С. Чернігівська. – К. : 2011. – 20 с.
11. Шапошнікова Л. М. Развитие идей про самоосвіту школярів в історії вітчизняної педагогіки (кінець XIX - поч. XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 – "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / Л. М. Шапошнікова. – Житомир : 2007. – 19 с.

УДК 378.147

М. М. Хрупало

ЗАРОДЖЕННЯ ПЕРЕДУМОВ ФОРМУВАННЯ СКЛАДОВИХ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ З ТИЛОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗА ЧАСІВ СЛОВ'ЯНСЬКИХ ПЛЕМЕН ТА КИЇВСЬКОЇ РУСИ

Анотація. У статті розглядається процес зародження передумов формування складових професійної компетентності фахівця з тилового забезпечення за часів слов'янських племен та Київської Русі. Використано історико-аналітичний метод і метод теоретичного аналізу в галузі військових аспектів загальної історії та загальної і вітчизняної військової історії з метою вивчення питання зародження й розвитку вектору постачання й забезпечення військ, доповнено сутність понять «народне ополчення», «князівська дружина», «боярська дружина», «старша дружина», «молодша дружина», «професійна компетентність фахівців тилу» з орієнтацією на прогноз подальшого якісного результату процесу формування професійної компетентності майбутніх офіцерів тилу засобами проектної діяльності.

Ключові слова: «народне ополчення», «князівська дружина», «боярська дружина», «старша дружина», «молодша дружина», «професійна компетентність фахівців тилу».

Hrupalo N. Birth Of Preconditions Of Forming Of Competence Of Professional Of A Competence Of Specialist Of Rear Guaranteeing During The Times Of Slave Tribes And Kievan Rus

The article examines the process of birth of preconditions of forming of competence of professional of a competence of specialist of rear guaranteeing during the times of slave tribes and Kiev Rus for perspective of further inculcation of project activity in the process of forming of preconditions competence of future officer of rear. Its task is learning the heritage of fundamental problem-search and practical research in the field of general and native military theory concerning the question of the development of professional status of specialists of rear for exposing the essence and the peculiarities of mentioned military component. It is used historical, analytical method and metod of theoretical analysis in the field of military aspects of general history and general native military history with the aim of learning the question of birth and development of vector of supplying and guaranteeing of troops it is added the essence of notions «people's home guard», «prince's troop», «boyar's troop», «chief troop», «junior troop», «professional competence of specialist of rear» with the orientation on the forecast of further qualitative result of the process of forming of professional competence of future officer of rear by means of project activities. The novelty of research is on outlining in the historical context birth of preconditions of forming of components of professional competence of a specialist of rear guaranteeing and demonstration of their practical direction.

Key words: people's home guard, prince's troop, boyar's troop, chief troop, junior troop, professional competence of specialist of rear.

Звернення до історії завжди допомагає краще побачити сьогоднішній день. У сучасному періоді усвідомлення незворотності демократичних змін, що відбуваються в суспільстві, нова філософія освіти ще тільки формується. Для визначення найбільш правильного вектора її подальшого розвитку на початку третього тисячоліття, на нашу думку, важливим є переосмислення й використання історичної спадщини. Отже, зосередження уваги на історії питання тилового забезпечення як ретроспективний погляд на зародження й розвиток передумов формування складових

професійної компетентності фахівця з тилового забезпечення, з нашої точки зору, можна визначити актуальними.

Фундаментальними, проблемно-пошуковими та прикладними дослідженнями в галузі загальної та вітчизняної військової історії опікувалися Буссов К., Зедделер І., Зотов Р., Ісаєв А., Іссерсон Г., Коржкін В., Михайлов І., Мальгін Т., Ржешевський О. та ін. Питання підготовки фахівців військової справи досліджували Барабанщиков А., Вельський К., Герасимов М., Дунаєв К., Луков Г., Платонов К., Сальніков І. та ін. фахівці й працівники в галузі військової педагогіки, психології та методики викладання.